

Дементієвська Ніна Петрівна,
науковий співробітник відділу технологій
відкритого навчального середовища

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ ЩОДО КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ З БЕЗПЕЧНИМ І ВІДПОВІДАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

В Концепції нової української школи [1] серед ключових компетентностей, які має формувати сучасна освіта, зазначено: “Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).” Досвід розвинених країн свідчить, що з розвитком соціальних мереж, їх використання вчителями і учнями збільшується. А це означає, що зростає роль і значення формування ІКТ-компетентностей в учнів і вчителів. Формування і оцінювання такої компетентності в учнів є певним викликом для українських вчителів. За Овчарук О.В., “перед педагогічною громадськістю світу стоїть проблема підготовки вчителів, здатних працювати в умовах швидкого розвитку інформаційних і комунікаційних технологій” [2].

Для реформування освітніх політик країн Євросоюзу з питань формування безпечної і відповідальної поведінки учнів в Інтернеті провідним стало дослідження “Діти ЄС онлайн” (EU Kids Online) — Європейське дослідження з культури, контексту і проблем ризиків щодо безпечного використання дітьми Інтернету і нових медіа [3]. В 2009 році за програмою “Безпечний інтернет” на основі результатів дослідження, за висновками і рекомендаціями Єврокомісії, в 31 країні Європи були створені спеціальні центри (Safer Internet Centres), відповідальні за забезпечення відповідального і безпечного використання Інтернету та мобільних пристроїв. Подібне дослідження було проведене і в Росії, де також створена Лінія допомоги “Діти онлайн” в рамках Фонду Розвитку Інтернету [6]. За запропонованою класифікацією ризиків, яка влучно названа “Еволюцією інтернет-ризиків і загроз”, всі вони поділяються на 4 категорії: інформаційні (контентні), комунікаційні, технічні і споживацькі. Вони відповідають чотирьом сферам життєдіяльності людини в Інтернеті: інформаційне середовище (створення, пошук, критичне оцінювання змісту/контенту), сфера комунікації (створення, розвиток і підтримка стосунків), сфера споживання (замовлення, купівля товарів і послуг) і сфера комп’ютерних пристроїв (цифрових пристроїв і програм). З розвитком

всесвітньої мережі загрози і ризики видозмінюються, деякі зникають, з'являються нові. П'ятою категорією небезпечних факторів автори вважають психологічні залежності, які можуть проявлятися у користувачів всесвітньої мережі. Автори обґрунтовано доводять, спираючись на дослідження, що на сучасному етапі користування Інтернетом, саме комунікаційні ризики є такими що найбільше розвиваються, а також являють собою найзначнішу загрозу для старшокласників. Це ті небезпечні явища і процеси, від яких потерпають в більшій мірі користувачі соціальних мереж. Аналіз розподілу ризиків за наведеною вище класифікацією дозволив проранжувати, що кількість звертань учнів, вчителів і батьків на лінію допомоги щодо комунікаційних загроз становив 35%, технічних — 31%, контентних — 14% , споживацьких — 11%, пов'язаних з надмірною залученістю — 9%. Динаміка досліджень за 5 років дозволила авторам виявити, що кількість звертань респондентів з комунікаційними проблемами зростає (Рис.1).

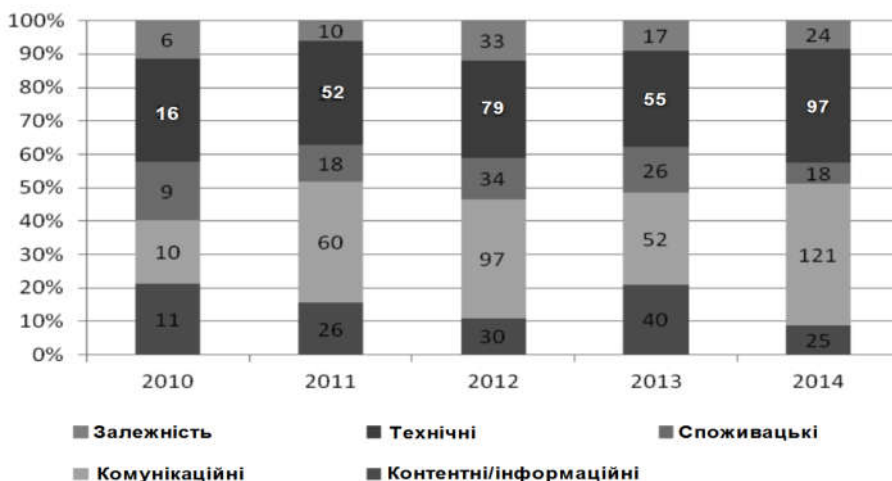

Рис.1. Динаміка звертань за основними типами он-лайн-ризиків на Лінію допомоги “Діти Онлайн” у 2010-2014 роках

В наукових дослідженнях, які проводяться в Україні, традиційно використовується поняття ІКТ-компетентності, яке за більшістю основних ознак збігається з прийнятим в країнах Європи поняттям цифрової компетентності. Проте, як зазначено в [6] “цифрова компетентність — це не тільки сума загальнокористувацьких і професійних знань і умінь, які представлені в різних моделях ІКТ-компетентності, а й установка на ефективну діяльність і особисте ставлення до неї, засноване на почутті відповідальності”. Таким чином, до знань про комп'ютерні пристрої і мережі та вмінь їх використовувати, крім ставлення і мотивації до використання ІКТ в понятті “цифрова компетентність” додається ще й відповідальність за те, що кожен використовує зі світу цифрових технологій і пристроїв та за публікацію власних

дописів при спілкуванні. З цим поняттям тісно пов'язане розуміння прав і обов'язків громадянина цифрового світу.

В 2015-2016 роках співробітниками відділу технологій відкритого навчального середовища ІТЗН НАПН України в рамках виконання теми “Формування інформаційно-освітнього середовища навчання старшокласників на основі технологій електронних соціальних мереж” було проведено опитування щодо виявлення обізнаності вчителів середніх загальноосвітніх шкіл з питань безпечного і відповідального використання Інтернету, в якому взяли участь 187 вчителів з різних за кількістю населення міст і сіл України (Рис.2).

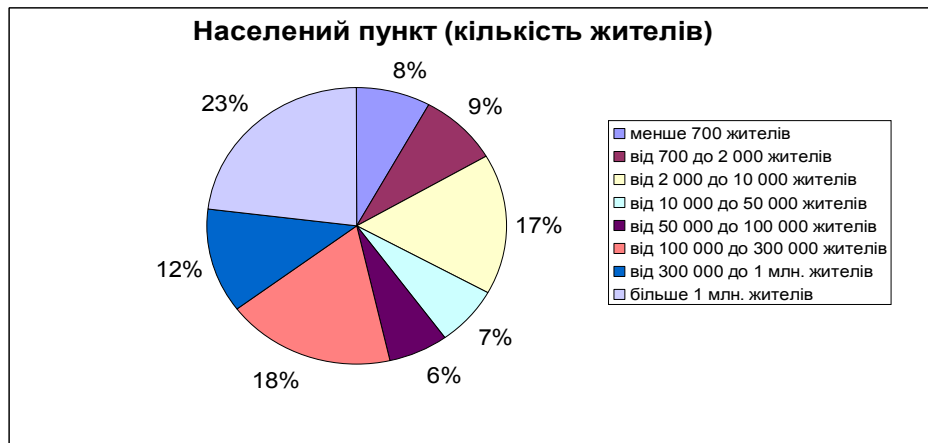
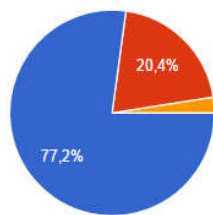

Рис. 2. Розподіл учасників опитування за кількістю населення в населеному пункті. Соціальними електронними мережами в професійній діяльності користуються тільки 66,8% вчителів з числа опитаних (Рис. 3).

Чи використовуєте Ви соціальні мережі при роботі з учнями і/або батьками?

Так	125	66.8%
Ні, хоча доступ до Інтернету у мене є	33	17.6%
Ні, у мене немає доступу до Інтернету	4	2.1%

Рис. 3. Використання соціальних мереж вчителями

Кількість вчителів, які активно користуються соціальними мережами для роботи, серед мешканців малих міст і сіл (до 100 000 жителів) та великих міст (від 100000 жителів до більше 1 млн.) приблизно однакова. Цікавим є факт, що і серед вчителів-жителів малих міст/сіл і великих міст по 34% тих, хто не використовує соціальні мережі, хоча серед вчителів малих

міст і сіл значно більше тих, хто не має постійного доступу до Інтернету (Рис.4).

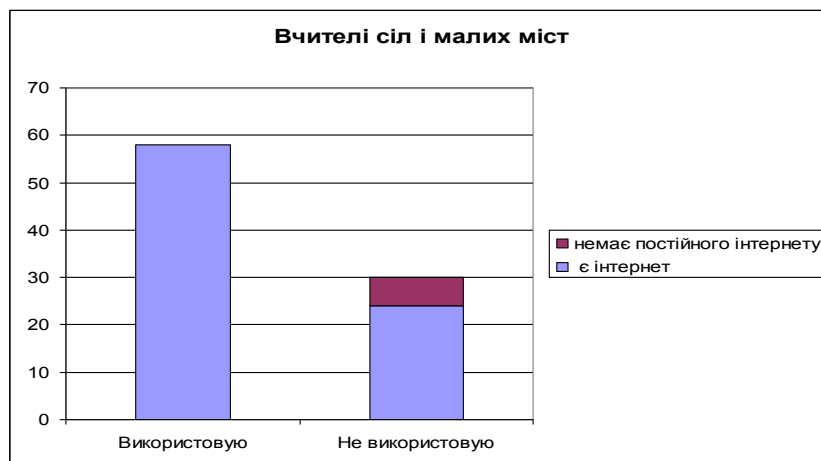

Рис. 4. Вчителі малих міст і сіл, які використовують соціальні мережі в своїй професійній діяльності

На основі даних опитування можна припустити, що вчителі великих міст більш обізнані з потенційними ризиками і загрозами комунікаційних сервісів Інтернету. Вони, хоча і мають значно кращий доступ до всесвітньої мережі, проте не використовують її в навчальній діяльності і 52% з тих, хто не використовує Інтернет, серед причин окремо відмітили відповідь, що вони вважають, що «соціальні мережі несуть більше шкоди, ніж користі», і окремі респонденти зазначили серед причин те, що соціальні мережі «не контролюються», «невідомо з ким іде бесіда», або додали «розділяю спілкування в соціальних мережах та роботу з учнями». Для дослідження причин такого ставлення потрібно проводити додаткові дослідження.

Слід зазначити, що найбільше в соціальних мережах вчителі спілкуються з колегами. (Рис.5)

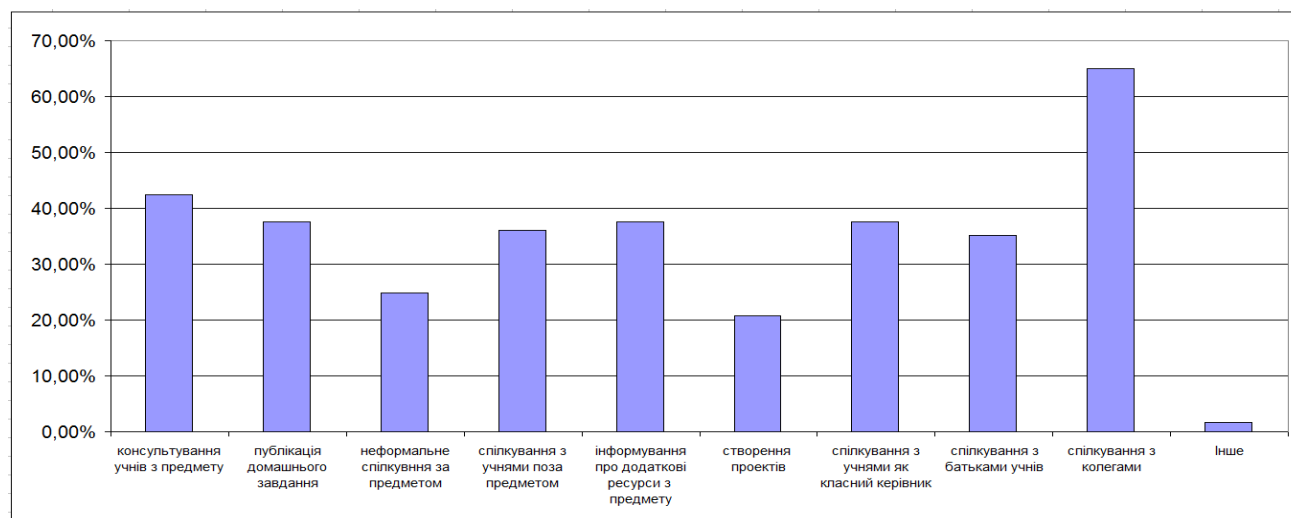

Рис. 5. Використання вчителями соціальних мереж в професійній діяльності

З числа опитаних вчителів, хто використовує соціальні мережі в навчальній діяльності, лише 15% навчають, як налаштовувати конфіденційність облікового запису при реєстрації в соціальних мережах, а тільки 0,8% визнали, що укладають з учнями угоди щодо їх відповідальності за те, як вони використовують мережу Інтернет. Результати опитування вчителів і самооцінювання їх власних знань і свого педагогічного досвіду не дають повної картини реального рівня сформованості в учнів інформаційно-комунікаційних компетентностей в частині безпечного і відповідального використання соціальних мереж. Для отримання таких достовірних даних доцільно було б проводити дослідження рівня компетентності учнів з безпечного і відповідального використання мережевих технологій. Проте, аналіз результатів проведеного опитування свідчить про недостатній рівень розвитку обізнаності вчителів щодо формування і оцінювання в учнів таких цифрових компетентностей.

Ігнорування і неприйняття вчителями соціальних мережевих сервісів для широкого використання у професійної діяльності несе ще одну загрозу, пов'язану з інформаційними ризиками. Вчителі і їх учні стають ізольованим від інформаційних джерел, які зараз широко використовуються в навчанні і в науці. Крім того факту, що не всі вчителі використовують соціальні мережі для педагогічного спілкування, жоден з опитаних вчителів не вказав, що користується і навчає старшокласників використовувати такі корисні соціальні мережеві сервіси як *соціальні каталоги* (social cataloging), що надають доступ до баз даних наукових статей і цитат; *соціальні закладки* (social bookmarking) для збереження тематичних збірок посилань і обміну ними з колегами і однодумцями; *соціальні бібліотеки* – спеціальні додатки, які дозволяють користувачам обмінюватися, коментувати, рекомендувати, мати спільний доступ до персональних бібліотек, колекцій аудіо- і відео записів.

В програмах професійного розвитку вчителів з використання ІКТ важливо формувати установку на постійне оновлення знань і здобування компетенцій. Технології швидко розвиваються, якщо педагог не буде постійно розвиватися, він незворотно відстане. Крім того слід враховувати те, що педагоги краще сприйматимуть таке навчання, якщо воно буде пов'язане з педагогічними стратегіями, які спрямовані на підвищення якості методики викладання. В Україні зростає зацікавленість і участь вчителів в неформальній освіті, таким її формам як онлайн-навчання (дистанційні курси, вебінари, мережеві співтовариства педагогів тощо), коучинг, дослідницька навчальна діяльність.

Більшість країн Європи для професійного розвитку вчителів беруть за основу рекомендації ЮНЕСКО, які викладені в посібнику “Медійна і інформаційна грамотність: програма навчання педагогів” [4]. Це видання складається з двох частин. В першій частині наведена програма навчання вчителів і системи компетенцій, яка доповнює “Структуру ІКТ-компетентностей вчителів” (ICTs Competency Framework for Teachers), підготовлену ЮНЕСКО в 2008 році. В другій частині програми наведено докладний опис базових і додаткових модулів програми. На основі цього документу і досліджень, проведених авторами, розроблений методичний посібник «Інтернет: можливості, компетенції, безпека» [6]. Нажаль, Програма ЮНЕСКО не здобула широкого впровадження в українській педагогічній практиці.

В нашій країні потрібні систематичні періодичні дослідження оцінювання рівня сформованості у вчителів компетентностей, пов'язаних з використанням учнями соціальних мереж, оскільки динамічно змінюються комунікаційні ризики. Перехід української школи на новий компетентісний стандарт загальної середньої освіти вимагає глибокого усвідомлення необхідності формування компетентностей, пов'язаних з збиранням, обробкою і використанням інформації, опанування вчителями нових педагогічних підходів до формування і оцінювання таких компетентностей.

Список використаних джерел

1. Концепція нової української школи (ухвалена рішенням колегії МОН 27.10.2016), С. 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
2. Овчарук О.В. Особливості запровадження компетентісного підходу: досвід України та країн Європи / Інформаційні технології в освіті — 2009 — Вип. 4 — С. 218-226.
3. Livingstone, S., Haddon, L. (2014) EU Kids Online: Final Report. LSE, London: EU Kids Online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20\(2006-9\)/EU%20Kids%20Online%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf)
4. Медийная и информационная грамотность: программа обучения педагогов. Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, —2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214706.pdf>
5. Солдатова Г.В., Шляпников В.Н., Журина М.А. Эволюция онлайн-рисков: итоги пятилетней работы Линии помощи «Дети онлайн» / Консультативная психология и психотерапия, —2015, № 3, С.50-66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://psyjournals.ru/mpj/2015/n3/soldatova.shtml>
6. Солдатова Г., Зотова Е, Лебешева М., Шляпников В. Интернет: возможности, компетенции, безопасность Методическое пособие для работников системы общего образования. Часть 1, М., “Гутенберг”,— 2013, 165с [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://detionline.com/assets/files/research/BookTheorye.pdf>